

Elektronické informační zdroje (VIKBA25)

1. úvod do problematiky

Martin Krčál

Požadavky pro ukončení kurzu

■ semestrální práce

- ❖ podklady pro oborový portál ISK
- ❖ týmový projekt: 1-5 studentů
- ❖ zápis témat a formování skupin do 30.9.2018
- ❖ odevzdání do 30.11.2018
- ❖ [témata](#)

Zadání semestrálního projektu

- vybrat dílčí téma z oboru
- vymezit téma (co do něj spadá)
- nadřazené a podřazené pojmy
- vyhledat zdroje k tématu
- vyhledat stěžejní díla k tématu
- vyhledat největší osobnosti + krátký životopis a přehled základních děl k tématu
- vyhledat instituce, které se tématu nejvíce věnují (publikace)

Požadavky pro ukončení kurzu

■ test

- ❖ znalosti z kurzu, fakta a praxe
- ❖ 14.12.2018 (1. termín pro obě formy studia)
- ❖ termíny budou vypsány v Isu

■ vypracování průběžných úkolů z hodin

- ❖ část hodiny bude praktická
- ❖ co nestihnete, doma za DÚ
- ❖ ověření u zkoušky

Obsah kurzu

■ Úvod do EIZ

- ❖ terminologie, druhy a dělení EIZ, financování EIZ, aktuální stav EIZ v ČR, význam EIZ

■ Profesionální zdroje informací

- ❖ databáze, databázová centra

■ E-knihy

- ❖ technologie, legislativa, aktuální stav

■ Open Access

- ❖ vymezení, formy, aktuální trendy, příklady

Obsah kurzu

- Nadstavbové nástroje a služby k EIZ
 - ❖ metavyhledávače, discovery služby, linkovací nástroje, základní terminologie DK, možnosti přebírání záznamů, internetové projekty (např. Thesis.cz, Google Scholar, Google Books, Guttenberg,...)
- Aktuální trendy v EIZ
 - ❖ změny ve vyhledávání
 - ❖ přístup přes mobilní zařízení

Obsah kurzu

■ Rešerše

- ❖ vyhledávání informací (zásady), evaluace zdrojů, rešeršní strategie, tvorba rešerší

■ Citace a plagiátorství

- ❖ citování, citační normy a styly, citační software, webové bookmarky

■ Hodnocení vědy a výzkumu

- ❖ citační indexy, impact factor, scientometrie, software

Základní literatura

- FABIÁN, Ondřej. *Elektronické informační zdroje* [online]. Brno: Centrum NAKLIV, KISK FF MU, 2012. Dostupné na <http://eknihy.knihovna.cz>
- PAPÍK, Richard. *Strategie vyhledávání informací a elektronické informační zdroje*. Praha: Velryba, 2011. ISBN 978-80-85860-22-1.
- VLASÁK, Rudolf. *Světové informační systémy* [online]. Praha: ÚISK FF UK v Praze, 2008. Dostupné po registraci na <http://texty.jinonice.cuni.cz>
- VAVŘÍKOVÁ, Lucie. *Úvod do scientometrie* [online]. Praha: ÚISK FF UK v Praze, 2008. Dostupné po registraci na <http://texty.jinonice.cuni.cz>

Co jsou EIZ?

Charakteristika EIZ

- EIZ = elektronické informační zdroje, e-zdroje, databáze (???)
- EIZ = informační zdroje v digitální podobě dostupné pomocí strojově čitelných nosičů nebo sítí
 - ❖ nosiče - CD, DVD, paměťové karty,...
 - ❖ **sítě** – intranet, internet
- EIZ z pohledu katalogizace = druh dokumentu při katalogizaci

Druhy EIZ

- volně dostupné x profesionální

- **volně dostupné**

- ❖ volně na internetu, volně dostupné DB
- ❖ vytvářeny profesionály, ale také laiky
- ❖ kvalitní x nekvalitní (???)
- ❖ nutno ověřovat ve více zdrojích, prověřit také zdroj
- ❖ plné texty, sekundární informace
- ❖ příklady???

Příklady

- Thesis.cz
- Wikipedia
- katalogy knihoven
- Repozitář.cz
- Oopen
- ...

Druhy EIZ

■ profesionální (komerční)

- ❖ databáze, digitální knihovny
- ❖ vytvářené profesionály
- ❖ kvalitní, ověřené a aktuální informace!!!
- ❖ e-journals (zejména FT článků), e-books
- ❖ z velké části nabízí plné texty, ale také pouze anotace (nebo kombinace) a bibliografické údaje (Ulrich's PCI)
- ❖ přístup přes klientská rozhraní, databázová centra, intranet nebo strojově čitelné nosiče
- ❖ placené, velmi drahé

Financování

- kvalitní informace = zboží
- tvorba informací něco stojí
- komerční zájmy vydavatelů
- dříve financování jednodušší,
komplikace s rozvojem internetu
- snadná replikace dat
- nové cesty, jak zpoplatnit informace

Druhy přístupů

- data na nosiči = platba za ks
- zpřístupnění v síti
 - ❖ databázová centra
 - ❖ **klientská rozhraní**
 - ❖ intranet instituce

Základní modely platby za EIZ

- jednorázový nákup (např. CD, DVD)
- časově omezený přístup
 - ❖ na určitou dobu (měsíc, rok,...)
 - ❖ cena dle velikosti instituce a počtu potenciálních uživatelů nebo přístupů
 - FTE (Full Time Equivalent)
 - ❖ počet souběžných přístupů
 - ❖ platba za archiv, platba jen za omezený přístup (např. kolekce) apod.

Základní modely platby za EIZ

■ platba za využití

- ❖ pay-per-click, pay-as-you-go, pay-by-use
- ❖ platí se za stažení dokumentu nebo využití zdroje
- ❖ mikroplatby
- ❖ pro velké instituce nevýhodný

■ nákup tištěné verze časopisu

- ❖ on-line verze zdarma nebo se slevou

■ nové modely platby za e-knihy

Financování EIZ

- z vlastních zdrojů instituce
- grant + spoluúčast instituce
- plně hrazeno z grantu

Typy licencí EIZ

■ institucionální licence

- ❖ platná pro jednu instituci

■ konzorcionální licence

- ❖ konzorcia více institucí
- ❖ rozdělení nákladů na pořízení e-zdroje
- ❖ v současnosti hodně využíváno

■ národní licence

- ❖ celostátní, pro vybrané typy institucí
- ❖ LI (2000-2004), 1N (2005-2008), [INFOZ](#) (2009-2011), 2012 OP VaVPI (přírodní)

Ceny za EIZ

- stovky tisíc až miliony za rok
 - ❖ dle kvality a cenové politiky producenta
 - ❖ výběrová řízení
- meziroční nárůst 3-5%
- realizace nákupu
 - ❖ zprostředkovatelé – cena se navýší o provizi, kompletní servis a jednání s producentem na straně prostředníka (např. AiP, SUWECO, Medistyl,...)
 - ❖ knihovna - odpadá provize, nutná znalost angličtiny, dovednost vyjednávat, umět hledat, časově náročné

Projekt CzechElib

- národní centrum pro pořizování, správu a využívání EIZ
- počátky v roce 2010 – diskuze o větší efektivitě nákupů
- první návrh pod NTK
- původně odmítání VŠ
- 7/2016 – schválení podpory MŠMT
- 8/2016 – ustavující schůze

Projekt CzechELib

- realizuje NTK
- rozpočet přes 1,29 mld. Kč
- začátek projektu 2017
- nákup zdrojů na období 2018-2020
- udržitelnost do 2022
- obdobná centra v Estonsku, Finsku, Norsku nebo Řecku

Cíle projektu CzechELib

- zjednodušit a zlevnit nákup 😊
- výběr EIZ pro centrální podporu
- realizace výběrových řízení na dodavatele
- sjednání licenčních smluv, nákup EIZ
- podpora členským institucím k EIZ
- podpora členským institucím pro zpracování bibliometrických analýz
- správa a vedení statistik využívání zdrojů 😊

Řízení přístupu k placeným EIZ

■ heslo

- ❖ příliš se nepoužívá, možné zneužití
- ❖ nutno generovat heslo pro každého uživatele
- ❖ zkušební přístupy (dočasné univerzální heslo)

■ rozsah IP

- ❖ přístup pro celou univerzitu, fakultu, pracoviště, konkrétní PC
- ❖ nutno nahlásit producentovi
- ❖ nejčastěji používané
- ❖ rozsah MU 147.251.*.*

Vzdálený přístup

- přístup z domova
- přidělení práv na určitou dobu
- více info o VP na [e-zdroje MU](#)

Druhy vzdáleného přístupu na MU

■ proxy

- ❖ nutno nastavit prohlížeč, vždy nutná autentizace, složitější způsob, na úrovni fakult

■ EZ-proxy

- ❖ jemnější nastavení práv

■ OpenVPN (dříve VPN)

- ❖ vytvoření šifrovaného „tunelu“ mezi uživatelem a serverem, PC klienta se tváří jako součást sítě instituce, jednoduchá instalace a zprovoznění (instalační soubor)

Druhy vzdáleného přístupu na MU

■ Shibboleth

- ❖ pouze k vybraným zdrojům
- ❖ získává velkou podporu u producentů EIZ
- ❖ <http://shibboleth.net>

■ Eduroam

- ❖ podpora všech významných univerzit
- ❖ možnost připojit se k domovské síti z jiné univerzity
- ❖ práva přístupu ke zdrojům
- ❖ <http://www.eduroam.cz>

Licenční podmínky

- specifické pro každý zdroj
- pouze pro studenty a zaměstnance instituce
- využívání jen pro osobní potřebu (pro studium nebo výzkum)
- **nelze:**
 - ❖ hromadně stahovat!!!
 - ❖ budovat lokální archivy!!!
 - ❖ poskytovat data třetím stranám!!!

Licenční podmínky - sankce

- zamezení přístupu

- vysoká pokuta

Kontrola vydavatelů

- monitoring přístupů
- monitoring stažených dat

Druhy zdrojů

- primární
- sekundární
- terciální

Druhy databází dle obsahu

- bibliografické
- abstraktové
- fulltextové
- faktografické
 - ❖ numerické
např. statistická a matematická data
 - ❖ fakta
 - ❖ adresáře, katalogy a rejstříky
např. katalogy producentů, adresáře firem,...)

Druhy EIZ dle oborů

- univerzální – všeobecné
 - ❖ Proquest, EBSCO, WoK, Scopus
- multioborové - více oborů
 - ❖ OJO, CJO, Sage
- oborové – 1 obor
 - ❖ LISA (knihovnictví a infověda)

Typy EIZ

■ e-journals

- ❖ databáze článků (OJO, CJO, Proquest,...)
- ❖ předplatné
- ❖ (ne)zachován archiv (trvalý nákup)

■ e-books

- ❖ databáze knih (Gale, ebrary, Safari,...)
- ❖ předplatné **x** trvalý nákup

■ fakta

- ❖ encyklopedie, slovníky, rejstříky, adresáře,...
- ❖ konkrétní informace

Jak pořizovat databáze

- kontrola, duplicit v různých DB
 - ❖ seznamy časopisů v DB včetně pokrytí
 - ❖ kvalita nebo kvantita???
- požadovat zkušební přístup
- preferovat trvalý archiv/nákup
- racionálně zhodnotit naše možnosti
 - ❖ počty přístupů, IP adres,...
- musí být poptávka (analýza, průzkum)
- dostatečná propagace
 - ❖ jak lze propagovat EIZ?

Evaluace využívání EIZ

- chybí komplexní nástroje
- spíše hodnocení zdrojů
- hodnocení impaktu
- měří se jen tradiční zdroje
 - ❖ co webové zdroje, sociální sítě,...
 - ➔ altmetrie, nové přístupy k evaluaci a měření efektivity zdrojů

Příště

- významné databáze

Děkuji Vám za pozornost

Martin Krčál
krcal@phil.muni.cz